

УДК 323.266:316.776.23(477)

Тетяна Шлемкевич

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ ЯК ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ

Актуалізація терміну дезінформація зумовлена зростаючою небезпекою маніпуляційної діяльності проросійських ЗМІ з метою впливу на суспільну свідомість українського населення, використання інформації як ресурсу у вирішенні геополітичних питань, що становить небезпеку для територіальної цілісності та політичної стабільності в середині країни. У статті розглядаються основні проблемні моменти в сфері функціонування медіа поля України в умовах глобальної інформаційної війни. Аналізуються перспективні механізми вирішення проблеми інформаційної некерованості ЗМІ з урахуванням досвіду боротьби з втручанням проросійських медіа в інформаційний простір європейських держав.

Ключові слова: інформація, дезінформація, інформаційний простір, інформаційний вплив.

Активна політизація громадян у віртуальному інформаційно-комунікаційному просторі, збільшення впливу маніпулятивних технологій, розповсюдження фейкових новин та дезінформації поляризує українське суспільство. За таких обставин ще більшою проблемою постає хаотичний потік нефільтрованої інформації, що переповнює медіа простір. Йдеться не тільки про онлайн-медіа, а про медіа загалом, оскільки, навіть авторитетні ЗМІ за теперішніх обставин стають жертвами фейкових новин та неперевіраних джерел.

Енциклопедія сучасної України характеризує термін дезінформація як – спотворену, свідомо неправдиву, провокаційно-тенденційну інформацію, поширену як правдиву з метою введення в оману громадськості, політичних опонентів, конкурентів тощо[6].

У проекті Закону «Про протидію дезінформації», остання визначається як - недостовірна інформація з питань, що становлять суспільний інтерес, зокрема стосовно національної безпеки, територіальної цілісності, суверенітету, обороноздатності України, права українського народу на самовизначення, життя та здоров'я громадян, стану довкілля [2].

У той же час під маніпуляцією розуміється спосіб інформаційного впливу на аудиторію, який цілеспрямовано використовується журналістом чи редакцією для досягнення персональних чи замовних цілей, і впливає на зміну напряму думок, ідей, поглядів аудиторії [8] на сьогодні ці два терміни утримують першість в лексиконі українського медіапростору.

Дезінформація не є новим явищем інформаційного простору. Використання пропаганди та маніпулювання фактами виникло разом із першими державами і вже тоді служило зброєю в політичних баталіях. Разом із еволюцією та глобалізацією інформаційних технологій, втратою монополії на інформацію та перебудовою класичної новинної ієрархії на користь Інтернет- медіа, дезінформаційна діяльність несе ще більше загрози для суспільної свідомості, особливо в країнах «молодої демократії».

Проблема дезінформації в медіапросторі наростає щодня і попри розуміння цього факту владою, наразі не зроблено достатньо дієвих кроків для запобігання чи врегулювання цього явища. Закон «Про протидію дезінформації» наразився на шквал не безпідставної критики. На нашу думку, проект потребує доопрацювання та адаптації

до українських реалій, оскільки на разі він написаний для скоріше «ідеального» суспільства.

Звісно, дезінформаційний колапс не є суто українською проблемою. Попри відкриту інформаційну війну агресія проросійської пропаганди спрямована і на більшість європейських держав та США. Неоднозначна ситуація з виборами у ряді країн поставила європейську спільноту перед необхідністю забезпечення свого інформаційного простору та зміни прерогатив функціонування системи медіа.

Вбачаючи відкриту загрозу з боку РФ у план інформаційного наступу на ЗМІ провідних європейських країн, ще у 2017 році ЄС створила сайт euvsdisinfo.eu для боротьби з дезінформацією [2].

25 квітня 2018 року ПАРЄ ухвалила резолюцію про протидію російській пропаганді на рівні ЄС [9], згідно з якою державам-членам Ради Європи рекомендується створити органи (*observatories*) для відстеження фактів поширення дезінформації і фейків російського походження [4, с.83].

29 січня 2019 р. Єврокомісар з цифрової економіки і суспільства М. Габріель під час презентації першого звіту щодо усунення політичної дезінформації напередодні виборів повідомила, що боротьба з дезінформацією і пропагандою у співпраці ЄС з Facebook, Google чи Twitter має низку недоліків. Серед недоліків було виявлено те, що:

- 1) дезінформація не знає кордонів, тому потрібен загальноєвропейський підхід, згідно з яким співпрацювати в цій сфері повинні всі країни ЄС;
- 2) має місце зволікання з реакцією, спрямованою на запобігання дезінформації, тобто важливо, щоб плани були реалізовані досить оперативно;
- 3) потрібно розширити “поле дій” у сфері прозорості в мережі Інтернет з метою виявлення реклами, яка переслідує приховані політичні цілі [3].

Оприлюднений план боротьби із дезінформацією та пропагандою мотивує соцмережі до розробки нових правил, відповідно до яких під час європейських виборів політична реклама повинна бути схвалена соцмережею, а також містити чіткий банер з назвою її замовника [4, с.84].

На думку західних експертів, поширення й розвиток інформаційно-комунікаційних технологій можуть підняти демократичні суспільства до більш високого рівня прозорості, вільного й миттєвого доступу до якісної інформації [10].

Таким чином, ЄС усвідомлюючи всю небезпеку подібних дій російської сторони намагається моніторити та всіляко протидіяти російським ЗМІ використовуючи для цього світові онлайн-платформи Facebook, Twitter, Google. Основний акцент наразі робиться на політичну інформацію та інформаційні кампанії у період виборів.

Віднедавна український політикум теж долучився до і спілкування з виборцями і висловлювання думок на злободенні теми за допомогою Facebook чи блогів. Це цілком зрозуміло і виправдано, оскільки користувачі, які отримують політичну інформацію каналами Інтернету, здебільшого є, так би мовити, «комунікативною» елітою сучасного суспільства. Журналісти, викладачі, політологи, експерти й інші категорії громадян, що є користувачами політичних ресурсів Інтернету, не тільки самі беруть активну участь у політичному процесі, а й мають відповідне коло професійного чи особистого спілкування, в якому вони у більшій чи меншій мірі здійснюють певний авторитетний вплив, і залучення цих людей на свій бік є особливою цінністю для будь-якої політичної організації [7].

Зростаюча роль інтернет ресурсів у питаннях комунікації, трактування національних інтересів та становлення суспільних позицій громадян України, змушує до пошуку шляхів моніторингу та контролю цієї гілки медіа. Антиукраїнська діяльність російських медіа ботів розгортається і на Інтернет просторах. Соціум незахищений та

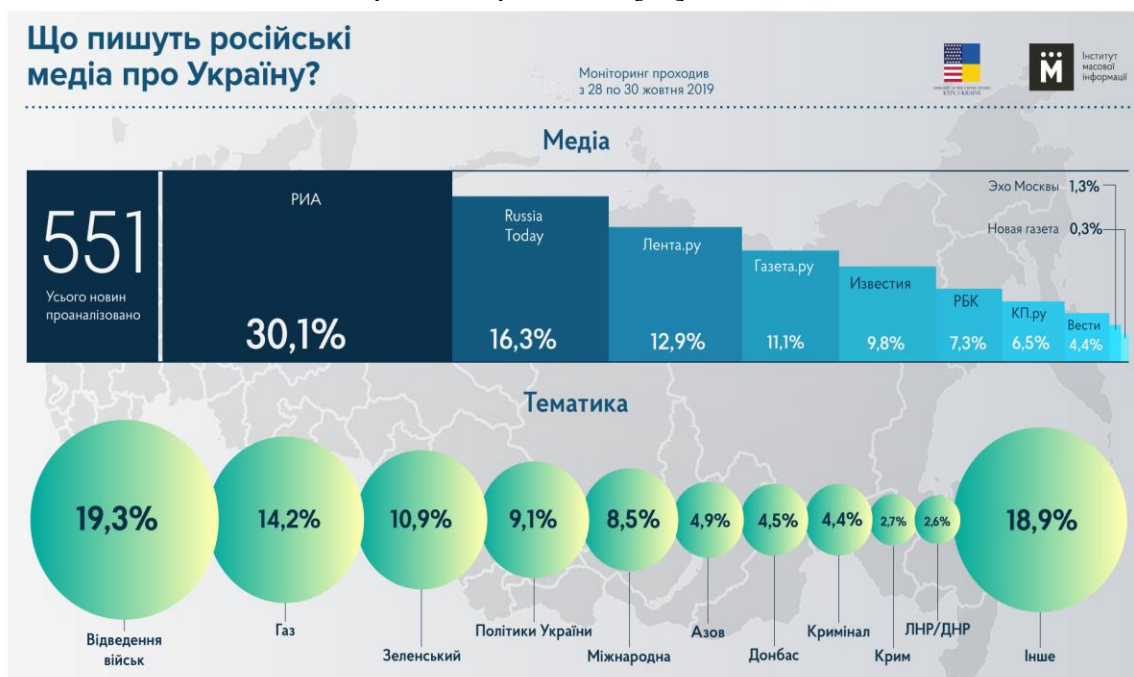
не поінформований про способи фільтрації та елементарного фактчекінгу всього потоку інформації, що є на онлайн-платформах. Така ситуація є безумовно вигідною для російської сторони і дозволяє провадити підривну, агітаційну та пропагандистську діяльність в середині країни без явних ознак.

Російськими засобами масової інформації користуються 13% українців, у кожного третього в оточенні є хтось, хто використовує російські медіа як джерело новин, впливає з опитування, проведеного соціологічною компанією InMind за замовленням організації Internews, за підтримки USAID [11].

З огляду на активну діяльність російських фейкових інформаційних платформ, доречно прослідкувати теми, що найактивніше висвітлюються в цих ЗМІ.

До прикладу, за даними дослідження Інституту масової інформації (ІМІ) проведеного 28-30 жовтня 2019 року, українці і надалі активно відвідують російські новинні сайти та підпадають під дію маніпулятивних меседжів пропаганди.

Найрезонансними темами для маніпулювання російських медіа в цей період стали військові дії на сході країни, а саме інформація про розведення військ, «газова війна» та діяльність новообраного Президента [12].

Налагоджена схема опрацювання інформації, перекручування та маніпулювання фактами дозволяє гіперболізувати, або доводити до абсурду важливі для суспільства питання та факти, змушуючи населення переорієнтовуватись на локальні проблеми та нівелює будь які спроби пошуку альтернативних даних.

Цілком очевидно, що для налагодження комунікативних взаємодій, забезпечення інформаційного простору, владі необхідно рівносильно працювати як і з класичними медіа так і з Інтернет -ресурсами.

Доопрацювання законодавчої бази та запозичення досвіду європейських країн дозволить ефективніше проводити політику протидії інформаційній агресії. На нашу думку, необхідним кроком також є всеохоплююче інформування суспільства про основи фактчекінгу, взаємодія з провідними європейськими медіа для запозичення їхнього досвіду та в перспективі, створення спеціалізованого відомства для контролю інформації. Щодо останнього, доцільним буде попереднє інформування населення та узгодження дій з медіа задля уникнення конфліктів інтересів та утисків свободи преси.

Зрештою, будь які спроби створення нових відомств для контролю інформаційних потоків, чи то для протидії пропагандистським меседжам РФ матимуть двояку оцінку. Функціонування відомства контролю інформації в країні з нестабільною політичною ситуацією ставитиме під сумнів добросовісність такої інстанції, загрожуватиме спекулюванням та цензурою. Водночас, наявність такого відомства, за умови його ефективного та об'єктивного функціонування, дозволила б попереджати та протидіяти російській агресії в інформаційному плані, а в перспективі і вибудовувати власні стратегії контрпропаганди.

1. «Про протидію дезінформації». Презентація законопроекту URL: <http://mkms.gov.ua/files/InformPolityka.pdf> (дата звернення: 13.12.2019)
2. В ЄС запустили новий сайт для протидії пропаганді Кремля URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/09/12/7070857/> (дата звернення: 11.11.2019)
3. В ЄС назвали п'ять недоліків своєї боротьби з фейками і пропагандою. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-eu-borotba-fake/29739793.html> (дата звернення: 11.11.2019)
4. Гребенюк М.В., Леонов В.Д. Проблеми протидії поширенню деструктивної пропаганди та дезінформації на передодні виборів: аналіз досвіду ЄС. *Інформація і право*. 2019. 2(29). С.82-89.
5. Euvdisinfo.eu URL:<https://euvdisinfo.eu> (дата звернення: 8.01.2020)
6. Енциклопедія сучасної України URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=21273 (дата звернення: 8.10.2019)
7. Марат Закіров. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології як фактор еволюції соціально-політичних відносин URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3047:suchasni-informatsijno-komunikatsijni-tehnologiji-yak-faktor-evolyutsiji-sotsialno-politichnikh-vidnosin&catid=81&Itemid=415 (дата звернення: 19.10.2019)
8. Методологія моніторингу фейків та російської дезінформації в українських онлайн-медіа URL: <https://imi.org.ua/monitorings/metodolohiia-monitorynhu-feykiv-ta-rosiyskoi-dezinformatsii-v-ukrainskykh-onlayn-media-i28321> (дата звернення: 20.10.2019)
9. ПАРЕ прийняла резолюцію про протидію російській пропаганді. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/25/7080993> (дата звернення: 10.10.2019)
10. Протидія пропаганді та дезінформації напередодні виборів до Європейського парламенту. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4131:protidiya-propagandi-ta-dezinformatsiji-naperedodni-viboriv-do-evropejskogo-parlamentu-2&catid=71&Itemid=382 (дата звернення: 01.10.2019)
11. Скільки українців дивляться російську пропаганду: інфографіка. URL: <https://ua-news.liga.net/society/news/skilki-ukrainsiv-divlyatsya-rosiysku-propagandu-infografika> (дата звернення: 17.12.2019)
12. Що пишуть про Україну російські медіа? URL: <https://imi.org.ua/monitorings/shho-pyshut-pro-ukrayinu-rosiyski-media-i30382> (дата звернення: 22.12.2019)

References

1. «Pro protydiu dezinformatsii». Prezentatsiia zakonoproektu URL: <http://mkms.gov.ua/files/InformPolityka.pdf> (data zvernennia: 13.12.2019)
2. V YeS zapustyly novyi sait dlia protydii propahandi Kremli URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/09/12/7070857/> (data zvernennia: 11.11.2019)
3. V YeS nazvaly piat nedolikiv svoiei borotby z feikamy i propahandoiu. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-eu-borotba-fake/29739793.html> (data zvernennia: 11.11.2019)
4. Hrebeniuk M.V., Leonov V.D. Problemy protydii poshyrenniu destruktivnoi propahandy ta dezinformatsii na peredodni vyboriv: analiz dosvidu YeS. *Informatsiia i pravo*. 2019. 2(29). S.82-89.
5. Euvdisinfo.eu URL:<https://euvdisinfo.eu> (data zvernennia: 8.01.2020)

6. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=21273 (data zvernennia: 8.10.2019)
7. Marat Zakirov. Suchasni informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii yak faktor evoliutsii sotsialno-politychnykh vidnosyn URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3047:suchasni-informatsijno-komunikatsijni-tekhnologiji-yak-faktor-evolyutsiji-sotsialno-politichnykh-vidnosyn&catid=81&Itemid=415 (data zvernennia: 19.10.2019)
8. Metodolohiia monitorynhu feikiv ta rosiiskoi dezinformatsii v ukrainskykh onlain-media URL: <https://imi.org.ua/monitorings/metodolohiia-monitorynhu-feykiv-ta-rosiyskoi-dezinformatsii-v-ukrainskykh-onlayn-media-i28321> (data zvernennia: 20.10.2019)
9. PARLe pryiniala rezoliutsiiu pro protydiu rosiiskii propahandi. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/25/7080993> (data zvernennia: 10.10.2019)
10. Protydiia propahandi ta dezinformatsii naperedodni vyboriv do Yevropeiskoho parlamentu. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4131:protidiya-propagandi-ta-dezinformatsiji-naperedodni-vyboriv-do-evropejskogo-parlamentu-2&catid=71&Itemid=382 (data zvernennia: 01.10.2019)
11. Skilky ukraintsiv dyvlyatsia rosiisku propahandu: infohrafika. URL: <https://ua-news.liga.net/society/news/skilki-ukraintsiv-divlyatsya-rosiysku-propagandu-infohrafika> (data zvernennia: 17.12.2019)
12. Shcho pyshut pro Ukrainu rosiiski media? URL: <https://imi.org.ua/monitorings/shho-pyshut-pro-ukrayinu-rosiyski-media-i30382> (data zvernennia: 22.12.2019)

Shlemkevych Tatiana Misinformation in the ukrainian information space as a challenge of today

The information and communication dimension of policy functioning is becoming one of the most important issues of today. The mechanisms of control and dissemination play no less important role than information itself, especially in the context of using information as a resource in solving geopolitical problems, promoting the interests of global and regional players in the territory of another country. The updating of the term misinformation is conditioned by the intensification of such confrontations in the territory of Ukraine's information space. Declining trust in classic media has led to a massive public outburst on the Internet and an uncontrolled flow of information across social networks

In such circumstances, individuals are easily exposed to unfair information resources with the sole purpose of spreading misinformation and provoking public discontent in the middle of the country. The article deals with the main problems in the sphere of functioning of the media field of Ukraine in the conditions of the global misinformation war. Prospective mechanisms for solving the problem of information unmanageability in contemporary media are analyzed taking into account the experience of combating Russian media interference in the information space of European states.